

POLITICKÁ GEOGRAFIE

8. přednáška: Hranice (verze na web)

Státní hranice

- Definice: Státní hranice jsou smluvní linie v terénu, které oddělují území jednoho suverénního státu od území jiného suverénního státu nebo od území, které nepodléhá suverenitě žádného státu
- Státní hranice ve skutečnosti není linie, ale plocha ohraničující „prostor suverenity“ daného státu (hranice přirozeně probíhá i v atmosféře a v geologickém podloží)

Čím jsou vlastně zajímavé?

- Jde o místa přímého kontaktu specifických právních řádů jednotlivých států, které mohou být vzájemně konfliktní
- Právě na hranicích se tato konfliktnost nejčastěji projevuje

Nejsou hranice (*frontier*) ...

... jako hranice (*boundary*)

- V češtině i angličtině se často zaměňují, ale svou podstatou jde o odlišné pojmy:
 - ▣ **Hranice (*frontier*)** je území (oblast – i přeneseně), kde se jedna vlastnost (např. příslušnost ke státu) postupně vytrácí nebo končí, tedy něco co (mnohdy ne zcela ostře) odděluje jednu entitu od jiných nebo od okolí (hranice státu, hranice vědy, hranice trpělivosti)
 - ▣ **Hranice (*boundary*)** je linie (ne ale oblast), kde se dvě vlastnosti setkávají, jsou v kontaktu, umožňují výměnu ...
 - ▣ Srovnejte např. „Západní hranice“, „Vojenská hranice“, „hraničář Aragorn“ ... a „česko-rakouská hranice“
- Historicky měly hranice mezi státy nejdříve podobu *frontiers*, které se postupně přeměnily na *boundaries*

Vojenská Hranice

Vojna Krajina/Militärgrenze/Confiniaria militaria/Határőrvidék

- Správní jednotka v dnešním Chorvatsku organizovaná vojensky kvůli obraně Habsburské monarchie proti Turkům (do r. 1882)

Liniové hranice

Baarle-Nassau, nizozemsko-belgická hranice

Berlínská zeď,
hranice NDR – Západní Berlín

Vývoj hranic

- Starověk a středověk: neexistovaly hraniční linie, ale (po)hraniční pásy (*terra nullius*)
- Hraniční pásy byly zpravidla vylidněné a často měly i obrannou funkci
- široké byly v neproduktivních oblastech, zužovaly se se vzrůstající hustotou zalidnění
- Důsledek: státy nebyly ve vzájemném „fyzickém“ kontaktu

Klasický (po)hraniční pás

- Od 15. století do roku 1870 bylo zakázáno osidlování 50–90 km širokého pásu oddělujícího Čínu a Koreu

Vývoj hranic

- 1659 tzv. pyrenejská smlouva – první oficiální liniová hranice
- Pozůstatky v současnosti: „hranice“ na Arabském poloostrově, demilitarizovaná hraniční pásma, neutrální hraniční zóny a v podstatě i nárazníkové státy
- Další pozůstatek: „strach“ států z neobydlených nebo nepřístupných příhraničních pásů, řada zemí aktivně osidluje prázdné prostory nebo málo zalidněné pohraniční oblasti (Čína, Rusko, Egypt, Izrael, Venezuela ...)

Stanovení politických hranic

... probíhá ve 4 fázích

- Alokace
- Delimitace
- Demarkace
- Administrace

Alokace hranic (*boundary definition*)

- Politické rozhodnutí o příslušnosti určitého území
- Popis průběhu nové hranice na základě význačných bodů (vrcholy, křižovatky, soutoky), přírodních (řeky, pohoří), společenských a historických útvarů (reliktní hranice, sídla, komunikace)
- Alokace hranic má zpravidla podobu písemné smlouvy (např. mírová smlouva, kupní smlouva apod.)

Ukázka popisu hranice v mírové smlouvě

1028

Staatsgesetzblatt. 90. Stück, Nr. 303.

Partie II.

Frontières d'Autriche.

Article 27.

Les frontières de l'Autriche seront fixées comme il suit (voir la carte annexée):

1° Avec la Suisse et avec Liechtenstein:
la frontière actuelle.

2° Avec l'Italie:

De la cote 2645 (Gruben J.) vers l'Est et jusqu'à la cote 2915 (Klopaier Spitze):

une ligne à déterminer sur le terrain passant par la cote 1483 sur la route de Reschen à Nauders;

de là, vers l'Est et jusqu'au sommet du Dreiherrnspitz (cote 3505):

la ligne de partage des eaux entre les

II. Teil.

Österreichs Grenzen.

Artikel 27.

Die Grenzen Österreichs werden wie folgt festgesetzt (vergleiche die beigegefügte Karte).

1. Gegen die Schweiz und gegen Liechtenstein:
Die gegenwärtige Grenze.

2. Gegen Italien:

Von der Kote 2645 (Gruben-J.) ostwärts bis zur Kote 2915 (Klopaier Spitze):

eine im Gelände noch zu bestimmende Linie, die über die Kote 1483 verläuft, welche sich auf der Straße von Reschen nach Nauders befindet;

von dort ostwärts bis zum Gipfel der Dreiherrnspitze (Kote 3505):

die Linie der Wasserscheide zwischen den

Ukázka popisu hranice v mírové smlouvě

de là, vers l'amont le cours de la Morava puis celui de la Thaya jusqu'en un point à choisir à environ 2 kilomètres au Sud-Est du point où la route de Rabensburg à Themenau traverse la voie ferrée Rabensburg-Lundenburg;

de là, vers l'Ouest-Nord-Ouest et jusqu'en un point de l'ancienne limite administrative entre la Basse-Autriche et la Moravie situé à environ 400 mètres au Sud du point où elle coupe la voie ferrée Nikolsburg-Feldsberg:

une ligne à déterminer sur le terrain passant par les cotes 187 (Dlouhý vrh), 221 (Rosenbergen), 223 (Wolfsberg), 291 (Raistenberg), 249 et 279 (Kallerhaide);

de là vers l'Ouest-Nord-Ouest cette limite administrative;

puis vers l'Ouest et jusqu'en un point à choisir à environ 3 kilomètres à l'Est de la localité de Franzensthal:

l'ancienne limite entre la Basse-Autriche et la Bohême;

de là, vers le Sud et jusqu'à la cote 498

von dort der Lauf der March, dann jener der Thaya aufwärts bis zu einem ungefähr 2 Kilometer südöstlich von der Stelle, wo die Straße von Rabensburg nach Themenau die Eisenbahn Rabensburg—Lundenburg kreuzt, zu bestimmenden Punkte;

von dort gegen Westnordwesten bis zu einem Punkte der alten politischen Grenze zwischen Niederösterreich und Mähren, der ungefähr 400 Meter südlich ihres Schnittpunktes mit der Eisenbahn Nikolsburg—Feldsberg gelegen ist:

eine im Gelände noch zu bestimmende Linie, die über die Noten 187 (Dlouhý vrh), 221 (Rosenbergen), 223 (Wolfsberg), 291 (Raistenberg), 249 und 279 (Kallerhaide) verläuft;

von dort gegen Westnordwesten die bezeichnete politische Grenze;

weitere gegen Westen bis zu einem ungefähr 3 Kilometer östlich der Ortschaft Franzensthal zu wählenden Punkte:

die alte Grenze zwischen Niederösterreich und Böhmen;

von dort nach Süden bis zur Note 498

Ukázka popisu hranice v mírové smlouvě

...odtud proti proudu tok Moravy, pak tok Dyje až k bodu zvolenému asi 2 km na jihovýchod od bodu, kde cesta z Ranšpurku (Rabensburg) do Poštorné (Themenau) přechází železnici vedoucí z Ranšpurku do Břeclavy; odtud k západoseverozápadu a až k bodu staré správní hranice mezi Dolními Rakousy a Moravou, ležícímu asi 400 m na jih od bodu, v kterém tato železnice protíná železnici mikulovsko-valčickou (Nikolsburg-Feldsberg):

čára, jež se určí na místě samém, procházející kotami 187 (Dlouhý vrch), 221 (Rosenbergen), 223 (Wolfsberg), 291 (Raistenberg), 249 a 279 (Kallerhaide);

odtud k západoseverozápadu tato správní hranice;

potom k západu a až k bodu, který se zvolí asi 3 km na východ od osady Františkova (Franzensthal):

stará hranice mezi Dolními Rakousy a Čechami;

Delimitace hranic (*boundary delimitation*)

- Určení přesného průběhu hranic na mapách velkých měřítek
- Většinou spojeno s terénním šetřením, ověřováním majetkových poměrů, dopravní dostupnosti apod.
- Časově náročná činnost, vždy s jistým zpožděním po alokaci hranic
- Většinou prováděna smíšenými komisemi složenými ze zástupců sousedních států

Demarkace hranic (*boundary demarcation*)

- Vyznačení hranic v terénu tak, aby byl jejich průběh snadno identifikovatelný

Hraniční kámen v Bratislavě

Administrace hranic (*boundary administration*)

- Údržba a pravidelná obnova hraničních znaků
- Sledování přirozených změn hranice
- Regulace hraničních vodních toků

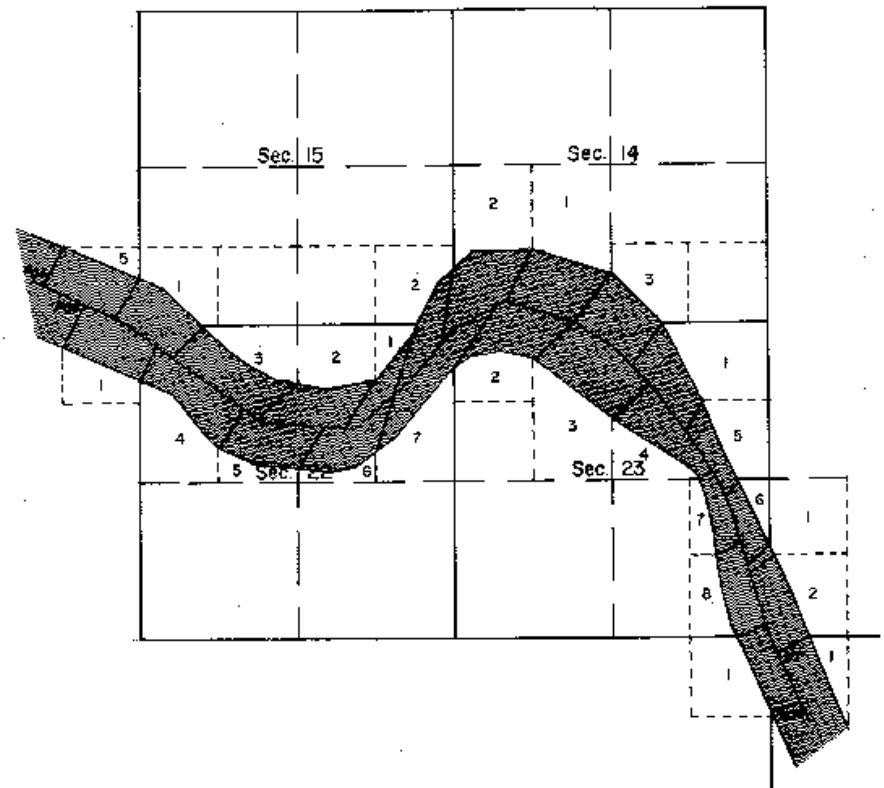

Principy vytyčování hranic

- PRINCIP č. 1: hranice může být vedena libovolným způsobem, pokud se takto sousední státy dohodnou
- Neexistuje žádné obecně přijímané pravidlo, které hranice jsou „spravedlivé“ a které „nespravedlivé“, neuplatňují se precedenty

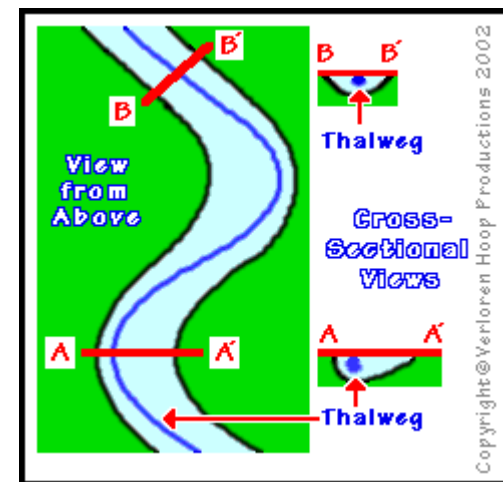
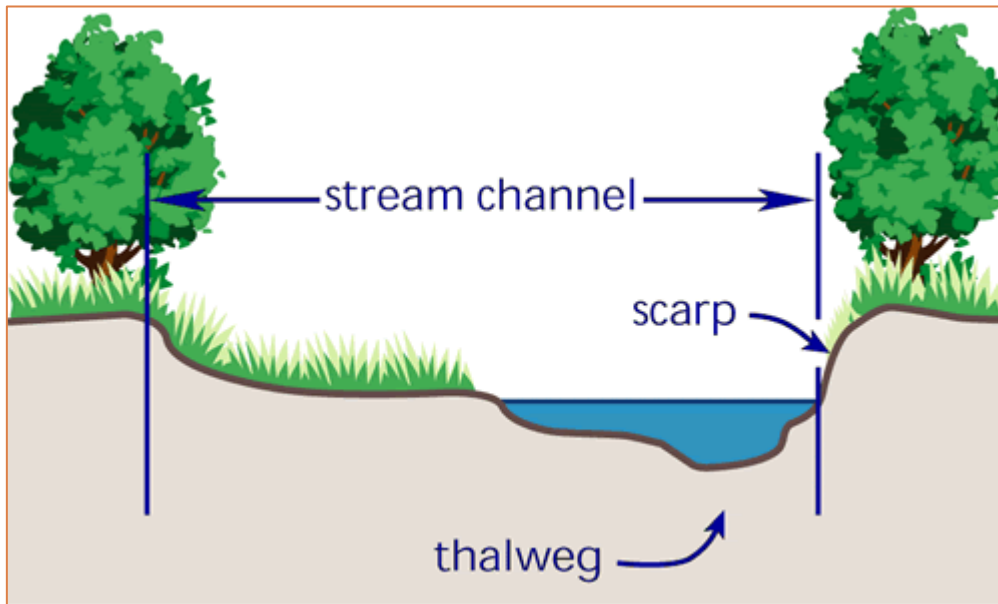
Tradičně se dodržují pravidla:

- Nesplavné řeky:
hranice vede ve
středu toku (tzv.
střednice / median
line)

Tradičně se dodržují pravidla:

- splavné toky: hranice vede středem plavební oblasti toku (hloubnici / thalweg* - odtud se tento princip označuje jako **Thalweg Doctrine**)

* Thalweg má ovšem v češtině dva ekvivalenty: hlubnice (v hydrologii) a spádnice (v geomorfologii)

Problém South Talpatti Island

- Ostrov se vytvořil v roce 1970 po cyklónu Bholá
- Je blíží indickému břehu, než bangladéšskému
- Na základě *Thalweg Doctrine* byl přidělen Bangladéši

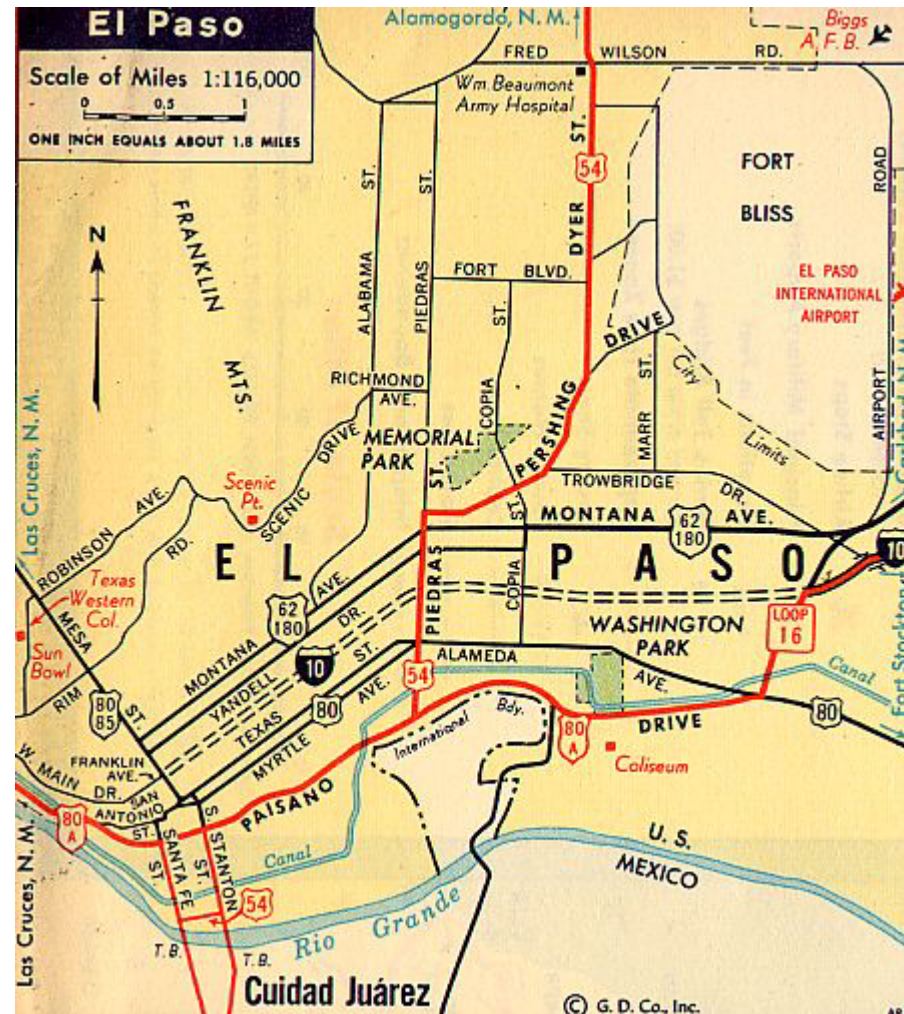

Tradičně se dodržují pravidla:

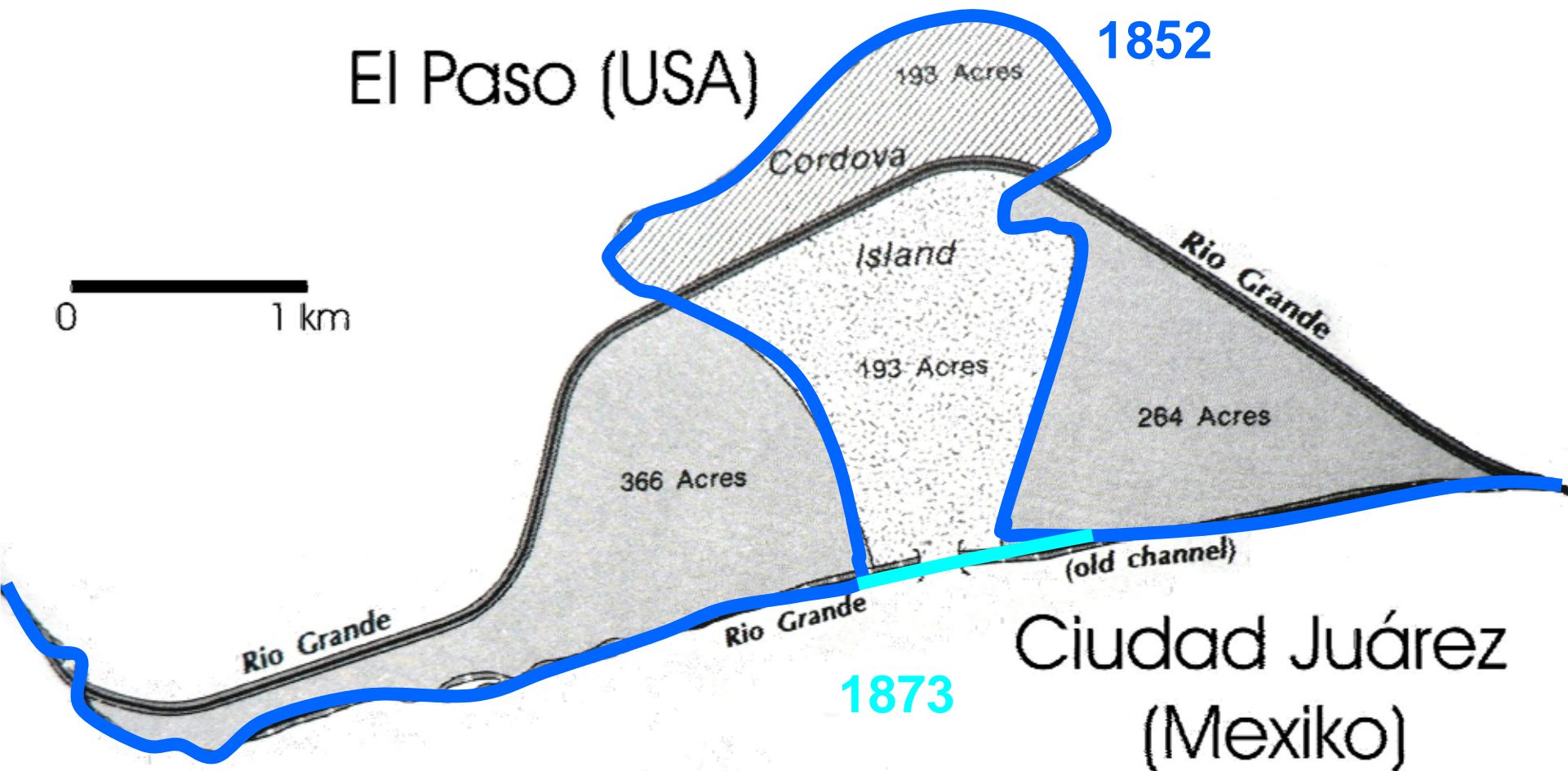
- jezera: hranice vede po ekvidistantě, platí ale zásada, že zdroje pohraničních jezer mají být využívány pohraničními státy rovnoměrně
 - ▣ Problém: Kaspické moře
 - pokud by se jednalo o moře, rozdělily by si ho pobřežní státy na EEZ,
 - pokud jde o jezero, participovaly by na využití přírodního bohatství všechny
 - ruský kompromisní návrh: dno se rozdělí jako u EEZ, vody budou jako u jezera (návrh podporuje jen Rusko)
- pohoří: hranice vede po rozvodnici

Hranice na vodních tocích

- Zpravidla je dohodnuto, že při přirozených a pozvolných změnách polohy vodního toku se mění i poloha hranice
- V praxi to vede na neregulovaných vodních tocích k řadě drobných hraničních sporů – modelový je případ Chamizal

Spor o Chamizal

Vyznačení hranic v terénu

- Hraniční znaky
- hraniční ploty*
- hraniční valy*
- hraniční zdi*

* více než k označení slouží k ochraně hranic, resp. brání jejich nepovolenému překročení

USA - Kanada

Hraniční znak („hraniční kámen“)

Ale i:

**USA – Mexiko
(z mexické strany)**

Kosovo – Makedonie

Ale často pouze:

Svazijsko - JAR

Hranice – co lze „vyzkoumat“?

4 základní přístupy k výzkumu hranic:

- **Historicko-kartografický** (zabývá se změnami polohy hranice a procesem jejich vytváření)
- **Klasifikační** (snaží se hranice rozdělit do skupin na základě jejich aktuální podoby)
- **Funkcionální** (výzkum toho, jaký vliv mají hranice na krajinu i lidskou společnost)
- **Geograficko-politologický** (výzkum vlivu hranic na mezinárodní vztahy)

Typologie hranic

Vzhledem k odlišnosti problematiky se často zkoumají samostatně:

- Hranice suchozemské
- Hranice mořské

Značně odlišná je i hraniční problematika, pokud se jedná o:

- Hranice mezi dvěma státy
- Hranice státu a otevřeného moře
- Hranice státu a kosmického prostoru

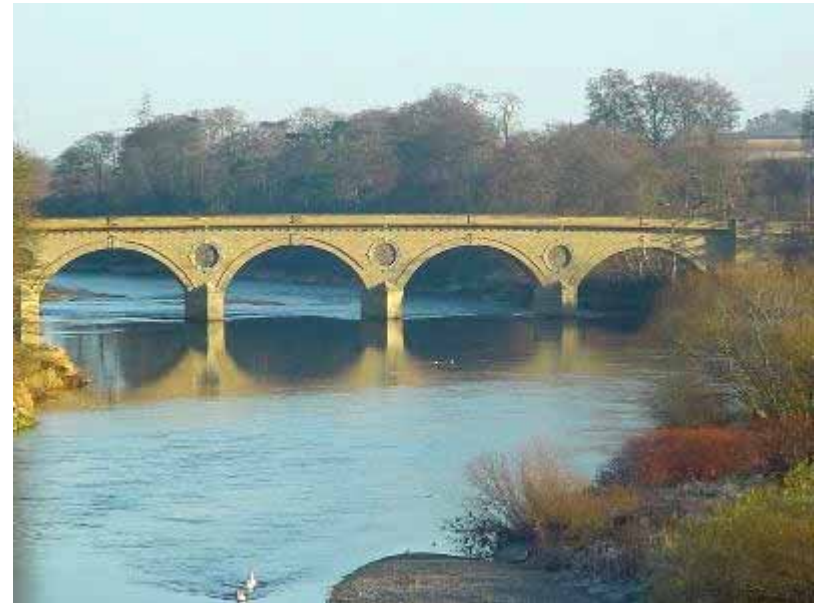
Typologie hranic

Tradiční, ale značně kritizované a metodologicky sporné je dělení hranic na:

- Přírodní hranice (vedou po přirozené – v přírodě viditelné – linii)
- Umělé hranice (nemají tuto vazbu)

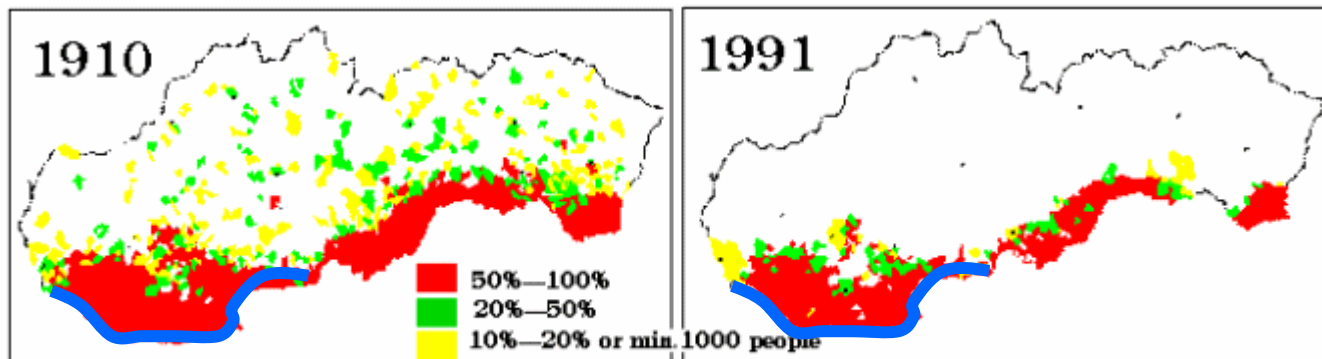
Přírodní hranice

- Vázány na překážku v terénu:
 - ▣ Pohoří
 - ▣ Řeka
 - ▣ Bažina
 - ▣ Poušť
 - ▣ Mořské pobřeží
- Primárně brání pohybu lidí
- Snadno lokalizovatelné
- Dříve vhodné k obraně (s rozvojem letectví a při použití raket tato výhoda odpadá)

Přírodní hranice

- do poloviny 20. století jednoznačná tendence preferovat přírodní hranice
- Proto např. při vytváření hranic v Evropě po 1. světové válce mnohdy použity přírodní hranice proti etnickému složení obyvatelstva
- Limitem použití principu byla znalost terénu – přírodní hranice např. nebyly použity při koloniálním dělení Afriky (kontinent nebyl v té době dobře zmapován)

Magyarok Szlovákiában / Maďari na Slovensku / Hungarians in Slovakia

Přírodní hranice

- působením přírodních sil se postupně mění
- V praxi nemají přírodní překážky nikdy zcela liniový charakter, velký potenciál hraničních sporů
- Problematické jsou také všechny umělé úpravy (např. říčních koryt)

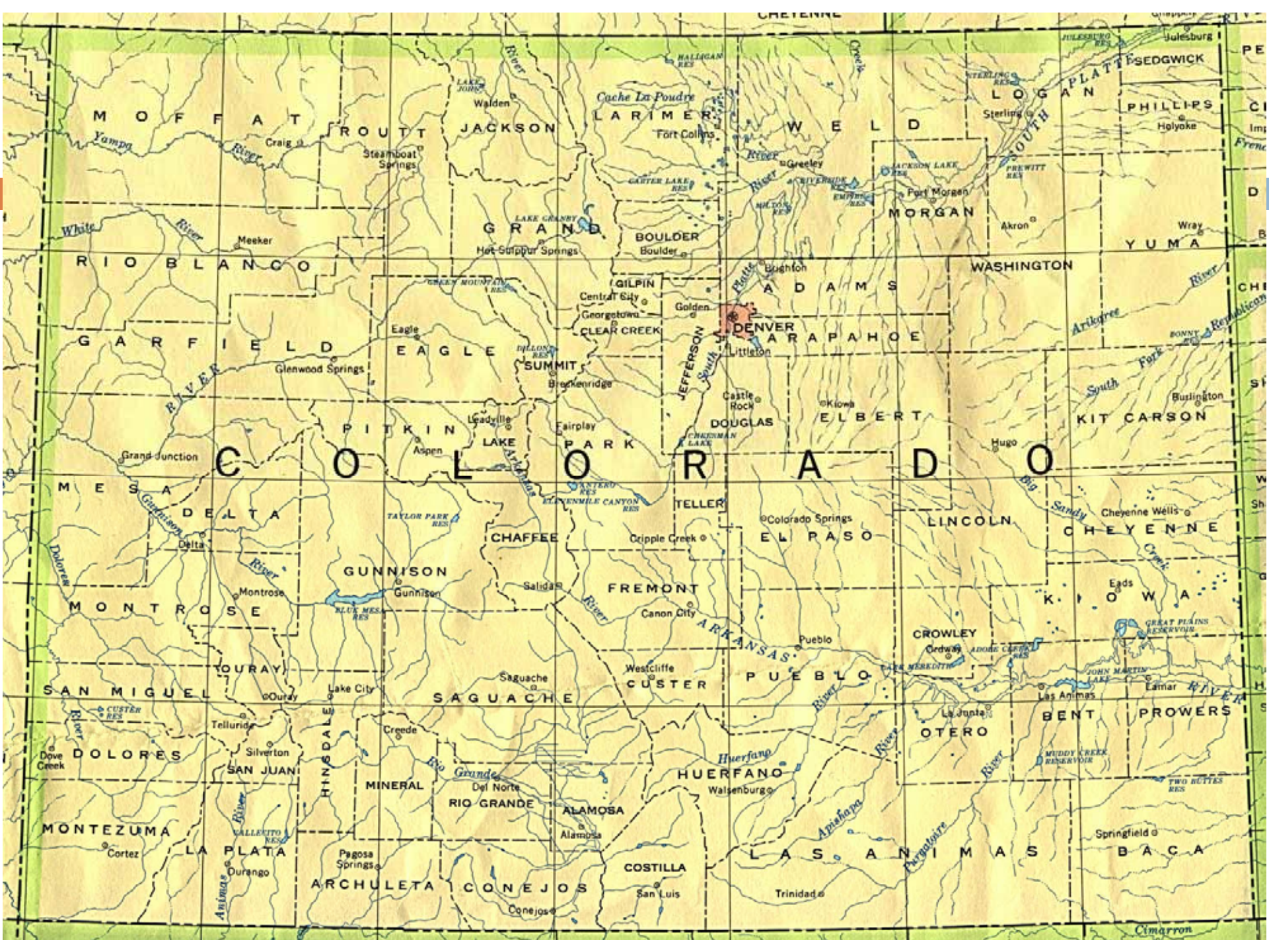
Úkol: najděte dva rozdíly

Umělé (konvenční) hranice

- Jednoduché, často ale nepřírozeně kříží průběh liniových fyzickogeografických prvků
- obtížná obrana
- Problém loxodoroma X ortodroma

Zvláštní typy umělých hranic

- Etnické
- Historické
- Astronomické hranice
- Geometrické hranice

Genetická klasifikace hranic

Podle vztahu hranice ke kulturnímu a civilizačnímu vývoji z časového hlediska

- **Antecedentní hranice** (starší, než kulturně-civilizační poměry, čili obyvatelstvo se přizpůsobilo hranicím)
- **Subsekventní hranice** (vytvořené na základě kulturně-civilizačních poměrů a přírodních podmínek, čili hranice se přizpůsobily obyvatelstvu a přírodě)
 - ▣ **Konsekventní hranice** (podtyp, vytvořené na základě etnického složení, jazyka, náboženství)
- **Asekventní hranice** (vzniklé „navzdory“ kulturně civilizačním poměrům – v Africe, hranice Severní a Jižní Koreje)

Hraniční spory

- Tam, kde není jasný průběh hranice
- Tam, kde hranice nerespektuje územní rozšíření jazykových, rasových, etnických či náboženských skupin

Existují:

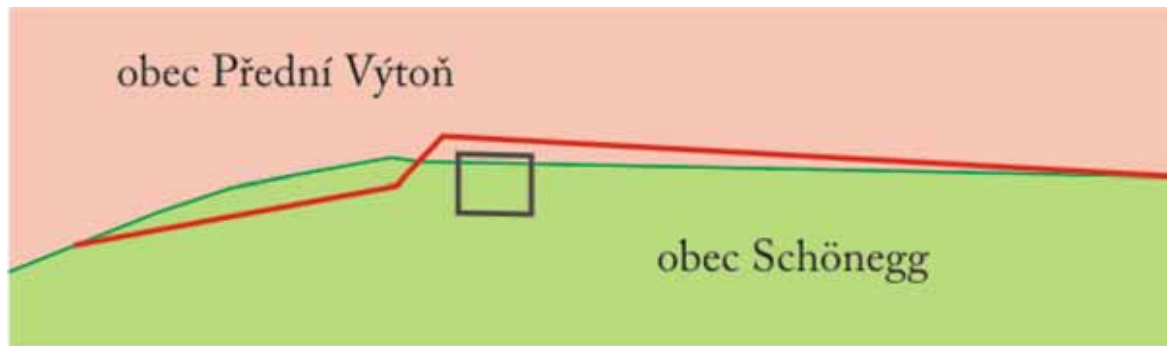
- Spory poziční
- Spory funkční
- Spory o zdroje

Hranice ČR s Rakouskem

- Určeny saintgermainskou smlouvou (září 1919) tak, že vedou po starých zemských hranicích, k Československu ale bylo připojeno z etnických a dopravních důvodů Valticko (82 km²) a Vitorazsko (104 km²)
- hraniční smlouva z 21. 12. 1973 (platná od 24. 6. 1975)
- smlouva o změnách průběhu společných hranic z 26. 10. 2001 (v platnosti od 1. 8. 2004) – u nás 85/2004 Sbírky mezinárodních smluv

Smlouva s Rakouskem z 26. 10. 2001

- Změnila průběh hranice v 10 místech (vývoj hraničních toků, zjednodušení hranic, atd.)

Ukázka 1: výměna dvou území o shodné rozloze 111 m²
(rakouská garáž původně mírně přesahovala do ČR)

Smlouva s Rakouskem z 26. 10. 2001

- Ukázka 2:
přizpůsobení
hranice
regulovanému
korytu
Novomlýnského
potoka

Hranice ČR s Německem

- Určeny versailleskou smlouvou (červen 1919) tak, že vedou po starých zemských hranicích, k Československu ale bylo připojeno z etnických důvodů Hlučínsko
- hraniční smlouva z 3. 11. 1994 (platná od 1. 9. 1997)

Hranice ČR s Polskem

- Určeny versailleskou smlouvou a rozhodnutím o rozdělení Těšínska (původně v něm byl plánován plebiscit)
- hraniční smlouva z 13. 6. 1957 (platná od 14. 2. 1959)

Hranice ČR se Slovenskem

- Vedou po historické rakousko-uherské hranici (drobné úpravy)
- hraniční smlouva z 4. 1. 1996 (platná od 25. 7. 1997)

Aktuální hraniční spory

- K diskusi